

4. Pistone S. Italia e l'integrazione europea // L'Italia e Europa. – Roma, 1991. – pp.179 – 182.
5. Rossi, Salvatore (1998): La politica economica italiana 1968-1998. – Roma – Bari, Laterza, P. 94 – 97.
6. Romano S. Guida alla politica estera Italian. Da Badoglio a Berlusconi. – 2 ed. – Milano, 2002. – p.142.
7. Santoro C.M. Dove va la politica estera italiana? Cinque ipotesi su una media Potenza // Relazioni Internazionali. - No. 1, 1989. – P. 97.
8. Матвеева Е. Европейская интеграция в идеологии и стратегиях политических партий Италии (нач.1990 – х – 2006) Автореф. дисс. на соиск. научн. ст. канд. истор. наук: 07.00.03. – Улан – Удэ, 2008. – 23 с.
9. Ieraci G. Governments and Parties in Italy: Parliamentary Debates, Investiture Votes and Policy Positions (1994 – 2006). – Bristol: Troubador Publishing, 2008. – 134 p.
10. Hine D. European Policy – Making and the Machinery of Italian Government // South European Society and Politics. – No.5, 2000. – P. 26.
11. Giuliani M. Europeanization and Italy: A Bottom – Up Process // South European Society and Politics. – Vol.5. – No.2, 2000. – Pp. 47 – 72.
12. Qualia L., Radaelli C. Italian Politics and the European Union: A Tale of Two Research Design // West European Politics. – Vol. 30. – No.4, Pp.924 – 934.
13. Bonvincini G. Italia senza Europa?: il costo della non partecipazione alle politiche dell'Unione Europea. – Milano: Fondazione Angelli, 1997. – 236 p.
14. Borzel T. Pace – Setting, Foot – Dragging and Fence – Siting: Member State Responses to Europeanization // Journal of Common Market Studies. – Vol. 40. – No.2. – Oxford: Blackwell Publishers, 2002. – Pp. 193 – 214.
15. Cananea G. Italy in The National Coordination of EU Policy. – N.Y.: Oxford University Press, 2000. – 268 p.
16. Konomi A. Rapporto dall'Albania: aspettando un nuovo «principe» // Limes in piu'. – 1997. – Juigno; Kosovo, la guerra delle tombe // Il Manifesto. – 1998. – 6.08.

УДК 94: 327 : 341.238(476+470+571)

Бессонова М. М.

СПАДЩИНА БІПОЛЯРНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: АНТИАМЕРИКАНІЗМ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ БІЛОРУСІ ТА РОСІЇ)

Негативне ставлення до США, політики їх уряду та американського суспільства, яке спостерігається у пострадянських Білорусі та Росії, походить з часів біполярної конфронтації. Тим не менш, сучасний антиамериканізм має специфічні риси у кожній із згаданих країн, що обумовлено низкою внутрішніх та зовнішніх факторів.

Ключові слова: антиамериканізм, пострадянський простір, біполярний світ.

Негативное отношение к США, политике их правительства и американскому обществу, которое наблюдается в постсоветских Беларуси и России, берет свое начало еще в эпоху bipolarной конфронтации. Тем не менее, современный антиамериканизм имеет свои специфические черты в каждой из упомянутых стран, что обусловлено рядом внутренних и внешних факторов.

Ключевые слова: антиамериканизм, постсоветское пространство, bipolarный мир.

Negative attitudes towards the U.S., its policy and American society, which presents in post – Soviet Belarus and Russia, comes from the time of the bipolar confrontation. However, modern anti – Americanism has specific features in each of these countries, due to a number of internal and external factors.

Keywords: *anti – Americanism, post – Soviet space, bipolar world.*

Однією з визначальних рис епохи біполярного протистояння була ідеологічна конфронтація між двома блоками держав, очолюваними СРСР та США. Кожна з країн-лідерів окрім політичної, військової, технологічної перемоги над суперником жадала й ідеологічного домінування. І СРСР, і США позиціонували себе як демократичну країну, обвинувачуючи протилежну сторону у невідповідності ідеалам демократії та навішуючи всілякі ярлики. Однаковим для обох наддержав було те, що ідеологічне протистояння спрямовувалося не тільки «назовні» – на світову громадськість, своїх союзників та суперника, а й «всередину» – на власне населення.

Після завершення холодної війни ця складова міжнародних відносин мала б зникнути. Тим не менш, певні стереотипи часів біполярної конфронтації, сформовані ідеологічним протистоянням, та негативне ставлення до США та спадкоємиці СРСР – Росії, ми спостерігаємо і на початку ХХІ ст. Метою дослідження в рамках даної публікації є виявлення підґрунтя такого критичного ставлення до Сполучених Штатів у країнах колишнього СРСР на прикладі Білорусі та Росії.

Ця тема є важливою як у науковому, так і практичному вимірах. Її актуальність обумовлена тим, що переважна більшість дорослого населення означених країн це ті, чий світогляд та світобачення формувалося в умовах біполярного протистояння. Так, станом на 2011 р. ця вікова група (а це громадяни віком 35 років та старше) становила 56 % від загальної кількості населення Білорусі, 54,4 % – Росії [10]. Якщо визначити співвідношення цієї вікової категорії щодо тих, хто має право голосу, то покоління «холодної війни» і дотепер становить переважну більшість серед виборців: 70,5 % у Білорусі, 68,8 % у Російській федерації [10]. Таким чином, політичні погляди та світоглядна картина світу саме цього покоління є домінуючою у вказаних пострадянських суспільствах. Тому виявлення специфіки поглядів щодо США може становити важливу складову розуміння передумов та специфіки зовнішньополітичних пріоритетів та уподобань у цих країнах колишнього Радянського Союзу.

У рамках даної публікації під антиамериканізмом слід розуміти сукупність негативних та критичних поглядів на США у цілому, політику їх уряду та на американське суспільство, що спостерігаються у суспільно-політичній та громадській думці держав світу. Зауважимо, що комплексний аналіз антиамериканізму на пострадянському просторі має включати усі без винятку республіки колишнього СРСР, втім, у даній публікації здійснено спробу розглянути його специфіку на прикладі Білорусі та Росії.

Слід відзначити, що останнім часом проблематика антиамериканізму є доволі популярною. На початок XXI ст. вже проведено низку історичних, політичних, філософських, соціологічних та інших досліджень. Зростання цього феномену у сучасному світі привернуло увагу до нього аналітичних та дослідницьких центрів, які вивчають світову громадську думку з різних актуальних питань сьогодення. Це передусім було пов'язано з активізацією американської зовнішньої політики та військовим втручанням у такі країни як Афганістан та Ірак. Науковцями запропоновано класифікацію основних типів антиамериканізму, охарактеризовані причини його виникнення у різних регіонах світу, досліджені фактори, що впливають на його активізацію у той чи інший період. Такі роботи, як правило, ґрунтуються на великій кількості історичних та статистичних фактів, тим не менш – вони є переважно політологічними або соціологічними.

Не зважаючи на значну кількість досліджень у цій царині, вивчення антиамериканізму у країнах пострадянського простору поки не є достатнім. Найбільше робіт присвячено проявам цього феномену саме на прикладі Росії, що зумовлено її більшою вагою на міжнародній арені та виконанням ролі спадкоємиці СРСР. При цьому, наукових зарубіжних публікацій з цього питання здійснено більше, ніж власне російських. Так, треба відзначити роботи американських дослідників М. Баклі [16] В. Коннора [19], що вміщені у колективних монографіях, присвячених антиамериканізму.

Не зважаючи на всі позитивні сторони, які є у зарубіжних авторів, однією з вад їх досліджень є те, що деякі з них ґрунтуються на англійських публікаціях – роботах інших, переважно зарубіжних, вчених. Навіть цитування з російської преси наводяться за перекладом вибраних статей, вміщених у відомому у США виданні «Сучасний дайджест пострадянської преси» (Current Digest of Post – Soviet press). Але ж навіть ретельно відібрані та гарно перекладені на англійську мову статті з російської періодики не дають повної картини того, що відбувається у Росії чи інших країнах колишнього СРСР, та можливості об'єктивно оцінити присутність чи відсутність негативних поглядів щодо США на пострадянському просторі.

Окрім того, не завжди вдалою є класифікація регіонів, до яких відносять пострадянські країни при аналізі специфіки антиамериканських поглядів. Так, американський дослідник Гіокомо Чіозза, в рамках свого соціологічного дослідження при вивченні питання чи є антиамериканізм домінуючою позицією, з якої представники різних народів дивляться на США, виділив 5 основних регіонів, серед яких і «Східну Європу». До країн, на прикладі яких він аналізував специфіку східноєвропейського анти-американізму, автор зарахував Росію разом із Болгарією, Польщею, Словаччиною, Україною Чехією та Узбекистаном [18, 98]. Такий набір країн, що представляли Східну Європу на 2002 р. (дослідження базувалося на даних опитувань громадської думки саме цього року), виглядає не зовсім коректним, особливо віднесення Узбекистану до країн

східноєвропейського регіону. Окрім того, Польща та Чехія стали членами НАТО ще у 1999 р., Болгарія та Словаччина почали виконувати процедури щодо вступу у НАТО (а з 2004 р. – стали його членами). Тож, у дослідженні Г. Чіоззи категорія «Східна Європа» скоріше є відображенням поділу на Схід – Захід часів холодної війни, аніж відповідає реаліям початку XXI ст.

Окремо слід звернути увагу на публікації тих дослідників, які походять з країн колишнього СРСР та зараз живуть та працюють за кордоном. Серед таких робіт треба відмітити монографію «Російський анти – американізм: від Сталіна до Путіна» (Е. Ширяєв, В. Зубок, 2000 р.) [24]. Обидва автори отримали вищу освіту та ступінь кандидата наук в СРСР, потім емігрували до США та зараз є відомими дослідниками, які не поривають зв'язку з колишньою батьківщиною [24, 1]. Їх аналіз анти – американізму у Росії можна вважати найбільш фаховим та об'єктивним, бо він є комплексним (використовується міждисциплінарний підхід: психологія, соціологія та історія), базується на англомовних та російськомовних джерелах та наукових здобутках, а також на результатах «польових досліджень» [24, 3]. Останнім часом з'явилися й спільні російсько – американські дослідження [12].

Спеціальних наукових досліджень щодо проблематики антиамериканізму у Білорусі майже не існує. Наявними є переважно публіцистичні матеріали [1; 14]. Незначна увага до цієї теми може пояснюватися специфікою внутрішньополітичної ситуації у Білорусі, а також тим, що для цієї країни більш актуальними є відносини з Росією та країнами Європи.

Завершуючи короткий огляд тих публікацій, в яких порушено проблематику антиамериканізму на пострадянському просторі слід підкреслити, що на цю тему поки що здебільшого реагує не наукове, а публіцистичне середовище, яке оцінює переважно сучасний стан речей. У публіцистиці розгляд негативних поглядів щодо США у країнах пострадянського простору як правило є побіжним, антиамериканізм рідко становить об'єкт спеціального дослідження. Окрім того, у наявних наукових роботах вивчення антиамериканізму у пострадянських країнах робилося переважно з позицій соціології та психології, рідше – політології та історії. Тому можна констатувати недостатню вивченість цього явища як у вітчизняній, так і у зарубіжній історичній літературі.

Як відомо, радянська ідеологічна система ґрунтувалася на протиставленні соціалістичної та капіталістичної систем, зокрема на тезі про «боротьбу» за поширення соціалістичного способу життя в інших країнах. Однією зі складових радянської ідеології були негативні погляди та нещадна критика капіталістичних країн, та таких понять як «буржуазія», «капіталізм», «імперіалізм» та їх конкретно – історичних втілень тощо. Після Другої світової війни, з початком біполярного протистояння перше місце у засуджуючій риториці посіли США, та найбільш суттєвою складовою радянської ідеології став антиамериканізм.

Критика внутрішньої політики Сполучених Штатів, соціальної несправедливості в американському суспільстві, імперіалістичного характеру їх зовнішньої політики були невід'ємною частиною радянських інтерпретацій як історії США, так і тогочасного стану міжнародних відносин. Окрім цього, антиамериканські погляди становили ідеологічне підґрунтя у системі освіти, наукових дослідженнях та інформаційній практиці на теренах всього Радянського Союзу. Саме такий антиамериканізм американський дослідник П. Холландер класифікує як «антикапіталізм» [20, 444], а його колеги П. Катценштейн та Р. Кеохан називають «радикальним антиамериканізмом», спрямованим не тільки на критику, а й послаблення, трансформацію чи руйнування політичних та економічних інституцій США [22, 33].

Втім, як відзначають Е. Ширяєв та В. Зубок, радянська офіційна пропаганда мала значний зворотний ефект, особливо на інтелектуалів (інтелігенцію – М. Б.) та освічену публіку [24, 1]. Тому можна погодитися із твердженням багатьох авторів: у роки біполярної конфронтації ставлення щодо США не було однозначним, а радянські лідери навіть інколи висловлювали своє захоплення досягненнями американців. Отже, існуючий у радянські часи антиамериканізм був націлений владою на критику лідера протилежного «табору», він визнавався як гідний суперник, перемога над яким була б почесною.

Налагодження більш тісної співпраці з США в останні роки існування Радянського Союзу мало наслідком і зміну офіційної ідеологічної парадигми. «Нове політичне мислення» М. Горбачова, відхід від конфронтації, позбавлення контактів не тільки між представниками еліти, а й на більш масовому рівні, сприяли послабленню негативного ставлення до США в офіційній пропаганді та у громадській думці. Із розпадом СРСР Білорусь та Росія, як і решта союзних республік, розпочали формування власної зовнішньої політики, що згодом відобразилося і на появі певних відмінностей у сприйнятті США та їх політики. Спробуємо виділити специфіку пострадянського антиамериканізму кожної з означених країн.

У своїй роботі, присвяченій російському антиамериканізму, Е. Ширяєв та В. Зубок виділяють три основні «фази» розвитку цього феномену [24, 2 – 3]. Перша фаза (часи існування СРСР) – «старий» антиамериканізм, який був результатом офіційної ідеології, коли увага радянського суспільства акцентувалася на змаганні з США та неприйнятті усього «американського». Друга (кінець 1980 – х – перша половина 1990 – х рр.) – «медовий місяць», для якого було характерним зникнення «старого» антиамериканізму, послаблення негативних та прояви позитивних поглядів щодо США. Третя фаза (з кінця 1990 – х рр.) – «новий» антиамериканізм, поява якого була спричинена як низкою внутрішньополітичних та економічних факторів, так і станом російсько – американських відносин та міжнародним становищем. Хоча робота згаданих авторів доведена до виборів 2000 р., коли президентом Росії вперше став В. Путін, можна вважати, що остання фаза триває і дотепер.

Інші автори також відзначають першу половину 1990 – х рр. як період найбільш позитивного ставлення росіян до США та початок зростання антиамериканізму у Росії з кінця 1990 – х рр. [12].

Дослідники виділяють різноманітні причини, що вплинули на формування та посилення негативних настроїв щодо США у пострадянській Росії. Для «нового» антиамериканізму Е. Ширяєв та В. Зубок виділили наступні: тривала економічна депресія, та її результат – зневіра російської громадськості у макроекономічних рішеннях, приватній власності та ліберальній демократії; початок формування нової «російської ідентичності», що спровокувало посилення націоналізму, шовінізму, ксенофобії, ізоляціонізму та антизахідних настроїв; проблеми з побудовою нової демократичної форми держави у Росії [24, 3 – 4]. П. Холландер класифікує останні причини як ті, які формують такий підвид антиамериканізму як «націоналізм», який прийшов на зміну попередньому «антикапіталізму» [20, 444]. Деякі зарубіжні автори серед причин відмічають значну роль релігії. Так, у роботі В. Коннора саме православ'я названо одним з факторів, який обумовлює негативні погляди щодо США у посткомуністичній Росії [19, 217]. Тим не менш, в узагальненнях Г. Чіоззи, здійснених на підставі аналізу даних опитувань громадської думки Росії, ані «православ'я», ані «атеїзм» не вважаються тими факторами, що впливають на негативне сприйняття США у таких питаннях як «американська демократія», «популярна культура», «наука та технології», «війна з тероризмом» [18, 116]. Наприкінці 1990 – х рр. особливий вплив на формування «нового» антиамериканізму у Росії спричинили й зовнішні фактори: балканська криза та залучення до неї НАТО дали підстави оголосити США агресором та фактично повернутися до антиамериканської риторики часів біполярного протистояння.

У спільному російсько – американському проекті Лабораторії порівняльних соціальних досліджень на базі Вищої школи економіки (Санки – Петербург) були проаналізовані так звані «ситуативна» та «інструментальна» теорії антиамериканізму на прикладі Росії. Згідно першої, піднесення антиамериканізму відбувається внаслідок реакції на загострення російсько – американських відносин. Друга теорія пояснює зростання негативного ставлення до США як результат інформаційного впливу з боку російських еліт, які переслідують конкретні політичні цілі [12]. На підставі аналізу соціологічних та інших даних 1993 – 2009 рр. дослідники проекту прийшли до висновку, що саме друга теорія найкраще пояснює перехід російської громадської думки від сприйняття Сполучених Штатів як головного партнера та нового союзника до ставлення щодо США як держави, яка являє собою найбільшу загрозу для Росії.

Події останніх років, починаючи з проголошеного Б. Обамою під час його першого президентства «перезавантаження» відносин з Росією, скоріше свідчать про погіршення російсько – американських відносин та перехід російського антиамериканізму на «державний» рівень. У світовій пресі це навіть почали називати новою «холодною війною». Ілюстрацією

цього є обговорення низки різних законопроектів, спрямованих «проти» США та прийняття Державною Думою 21 грудня 2012 р. федерального закону № 272 (так званий «антисирітський закон»), який більшістю аналітиків визнано відповіддю на закон США № 112 – 208 від 14 грудня 2012 р. (так званий «список Магнітського»), що передбачав відмову у візах, а також фінансові санкції проти російських чиновників, яких вважають причетними до смерті юриста Сергія Магнітського в СІЗО та інших порушень прав людини. Картину загострення відносин доповнює конфліктна ситуація навколо нового посла США у Росії М. Макфола у 2012 р. та своєрідна інформаційна війна проти Сполучених Штатів не тільки у внутрішньоросійських ЗМІ, а й у російських медіа-проектах, спрямованих на міжнародну аудиторію («Russia Today», «Russia Beyond the Headlines»).

У Росії також можна простежити й штучне підігрівання місцевого патріотизму через неприйняття Америки. За визначенням аналітиків, основою сучасного офіційного патріотизму у Росії стає саме антиамериканізм [8]. Специфікою країни є те, що негативна оцінка є наявною як у лівих, так і у правих сил. І, якщо праві демонструють «новий» антиамериканізм, то ліві здебільшого реанімують «старий».

Саме негативне ставлення щодо США російської громадськості, а не тільки державних діячів чи політиків, становить основну специфіку «нового» антиамериканізму у сучасній Росії. За визначенням і дослідників, і оглядачів – США перетворилися у своєрідного «цапа – відбувайла», на якого російська влада переносить свої помилки та невдачі [1; 24]. Наявність нового – старого «зовнішнього ворога», дозволяє «пояснити» хто саме є причиною внутрішніх проблем у Росії та дозволяє офіційній владі консолідувати суспільство навколо себе.

Однак, не зважаючи на зростання негативного ставлення до США, що спостерігається з кінця 1990 – х рр. антиамериканські настрої не є домінуючими серед росіян. Підтвердженням цьому є цифри різноманітних соціологічних опитувань, проведених як російськими, так і зарубіжними дослідницькими центрами у 2002 – 2013 рр. Хоча їх результати і різняться між собою, тим не менш вони ілюструють загальну тенденцію: росіян, позитивно налаштованих щодо США більше ніж тих, хто ставиться до Америки негативно (дані 2012 – 2013 рр.: позитивно від 48 до 55 %, негативно від 30 до 39 %) [9; 23]. Однак, якщо опитування спрямовувалося у бік виявлення питань зовнішньої політики, то можна побачити й інші тенденції. Так, за останні 10 років кількість російських респондентів, які вважали, що Росія має зближуватися із США у своїй зовнішній політиці скоротилася вдвічі (березень 2003 р. – 24 %, квітень 2013 р. – 12 %). Також трохи збільшилася кількість тих, хто вважає, що Росія має «тримати більшу дистанцію у відносинах із США» (березень 2003 р. – 38 %, квітень 2013 р. – 43 %) [11]. А упродовж 2002 – 2012 рр. більше половини респондентів з Росії вважали, що США не рахуються з інтересами їх країни (мінімум – 61 % у 2010 р., максимум – 73 % у 2004 та 2005 рр.) [23].

Переважна більшість дослідників пов'язує це саме результатами державної інформаційної політики.

В цілому, основні причини, які сприяли активізації антиамериканізму у Росії – здебільшого внутрішнього походження. Спочатку він був викликаний невинними сподіваннями пересічних громадян та представників влади щодо допомоги та підтримки з боку США в період становлення нової російської держави, розчаруванням у демократії та результатах ринкових реформ. Окрім того, Сполучені Штати розглядалися як модель того устрою, який хотіли побачити втіленим у Росії. Але невдачі у перетвореннях спровокували трансформацію настроїв щодо США у Росії як серед еліти, так і серед мас, і антиамериканізм знов перетворився на один із інструментів державної політики.

Спробуємо виявити специфіку того історичного фону, на якому відбувалося формування білоруського антиамериканізму. По – перше, сприйняття США у Білорусі знаходиться під значним впливом взаємин з Росією. Із розпадом СРСР питання формування державних інститутів та власної зовнішньої політики для Білорусі як і інших республік відбувалося у контексті розриву спільного «минулого» з Росією та намагання стати самостійними гравцями на світовій арені. У пошуках свого місця у новій системі міжнародних відносин Білорусь у першу чергу мала визначитися щодо своїх взаємин з Росією, а вже потім з іншими державами. По – друге, негативні, нейтральні або позитивні оцінки США та їх політики певною мірою формуються у контексті впливу на Білорусь американсько-російських відносин, які для Сполучених Штатів є більш пріоритетними, ніж американсько – білоруські. По – третє, у Білорусі не спостерігалось великого розчарування у Сполучених Штатах, як це сталося у Росії, де радниками з економічних реформ на початку 1990 – х рр. були американські фахівці.

Так, білоруський публіцист В. Бобрович відзначає, що у його країні антиамериканізм почав використовуватися для заповнення «ідеологічного вакууму», що утворився після краху комунізму. А згодом, критика США та негативна оцінка їх зовнішньополітичної діяльності стала одним із важливих компонентів нової державної ідеології [1]. Автор висловлює думку про те, що білоруський антиамериканізм здебільшого насаджується «зверху» та є свідченням залишків радянської «великодержавності», які притаманні деяким представникам білоруської еліти. Серед усіх колишніх республік СРСР саме у Білорусі найдовше законсервувалися залишки радянської суспільно – політичної системи, що відбилося і на ставленні до США.

Дослідники характеризують білорусько – американські відносини як «прохолодні» з самого початку створення незалежної Білорусі. Як вже відзначалося, Білорусь ніколи не становила пріоритет для американських національних інтересів. Тим не менш, увага Вашингтону була прикута до Білорусі у зв'язку із відсутністю демократичних перетворень, переслідуваннями опозиції та незалежних медіа, непрозорістю при

проведенні виборів та референдумів. По суті, більшість оглядачів відзначає, що загострення відносин Білорусі із Заходом та США розпочалося фактично одразу після приходу до влади А. Лукашенка. В якості прикладів можна назвати кілька дипломатичних скандалів, пов'язаних з виселенням дипломатичних місій у Мінську у 1998 р., визнання країнами Європи та США нелегітимними результати проведених за ініціативою білоруського лідера референдумів у 1996 р. та 2004 р., а також президентських виборів у 2001 р. та 2006 р. [3]. У 2004 р. у США був прийнятий «Закон про демократію у Білорусі», який передбачав підтримку інститутів громадянського суспільства, програми обміну для лідерів та представників демократичних сил, допомогу для організації незалежного спостереження за законністю виборів. У цьому законі політичну ситуацію у Білорусі було названо «режим Лукашенка», а його самого названо «диктатором» [17]. У 2006 р. після чергового переобрання білоруського лідера на президентських виборах, проти Білорусі були запроваджені санкції, а А. Лукашенку та ряду чиновників заборонили в'їзд до США [15]. Європейські та американські санкції на певний час заморожувалися (наприклад 2008 р.), але, із продовженням політики переслідування опозиції та загостренням відносин білоруського лідера з країнами Заходу, обмеження на торгівлю та видачу віз в якості санкцій відновлювалися. У контексті такого характеру взаємин із США, антиамериканізм Лукашенко виглядає як реакція на ту позицію, яку зайняв офіційний Вашингтон по відношенню до білоруської влади [1].

Риторика антиамериканських виступів А. Лукашенка залишається здебільшого у контексті «антикапіталізму», як і у радянські часи. Вона базується на радянських кліше, з якими більшість білоруського дорослого населення знайома ще з часів шкільної освіти. Окрім «старого» радянського антиамериканізму у Білорусі проявляється і «новий». Його найбільш суттєвим проявом можна назвати своєрідний «протест проти сучасності», що інтерпретується П. Холландером як один з підвидів антиамериканізму [20, 444]. У білоруському варіанті це – критика необхідності ринкових реформ, а також перетворень, спрямованих на демократизацію суспільства та дотримання прав людини, що «нав'язуються» з боку Європи та США, та декларування особливого шляху розвитку Білорусі, якому заважають зовнішні «вороги».

Свідченням закріплення антиамериканських позицій в офіційній риторичі Білорусі є виступи А. Лукашенка, як на міжнародних форумах, так і у самій Білорусі. Так, показово – декларативною була критика США та однополярного світу, що пролунала у промовах білоруського президента на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН у 2000 р. та 2005 р., обидва рази напередодні президентських виборів у себе на батьківщині [4; 5]. Окрім цього, офіційний Мінськ в умовах політичної ізоляції намагався налагоджувати відносини з лідерами держав, чиї погляди також характеризувалися антиамериканізмом. Прикладом цього є активізація відносин між Білоруссю та Венесуелою з кінця 2007 р. та реалізація низки

спільних проєктів та програм. Після смерті У. Чавеса у березні 2013 р., А. Лукашенко проголосив про наміри і надалі розвивати відносини з Венесуелою та іншими країнами регіону. Однак, окрім антиамериканської риторики Білорусь та далекі латиноамериканські країни не мають реальної основи для економічної співпраці, про що твердять політичні оглядачі та аналітики, висловлюючи сумніви щодо ефективності такого співробітництва [14].

Тим не менш, останнім часом, не зважаючи на декларований антиамериканізм, офіційний Мінськ так чи інакше намагається налагоджувати діалог з США. Так, у березні 2013 р. у своєму інтерв'ю російському медіа – проєкту «Russia Today» А. Лукашенко визнав, що без підтримки США Білорусь не змогла б отримати потрібний їй кредит від МВФ: «І, до речі, США підтримали нашу заявку на кредити, без їх участі МВФ не дав би схвалення» [21]. А у квітні 2013 р., в останньому зверненні до білоруського народу та Національного зібрання Білорусі, він не раз згадував США та Західну Європу, але без особливої критики, а як потенційних партнерів по співпраці [6]. Окрім того, А. Лукашенко відмітив, що США та Євросоюз обіцяли не політизувати вступ Білорусі до СОТ, а також блокувати та протистояти цьому процесу [13].

Опитування громадської думки у Білорусі з питань ставлення до США проводилися не так часто, як в інших країнах. Окрім того, багаторічний глобальний проєкт «Pew Research Center» з вивчення ставлення до США у різних народів світу жодного разу у Білорусі не проводився. Тому важко відстежити певні закономірності та еволюцію ставлення білорусів до США. Тим не менш, деякі показники назвати можна. Так, згідно з опитуваннями білоруської компанії «Зеркало – Інфо» у грудні 2011 р. негативно ставилися до США лише 17 % респондентів, позитивно – 57 %, при цьому у квітні 2011 р. США зайняли перше місце серед країн, які на думку 11 % респондентів ведуть ворожу політику по відношенню до Білорусі (для 70 % взагалі було складно відповісти на це запитання). У 2008 р., на запитання «Вплив яких країн у даний час посилюється у Білорусі?» США зайняли третє місце (8 %), після Росії (36,6 %) та Китаю (8,4 %) [2].

Навіть опитування Інформаційно-аналітичного центру при Адміністрації Президента Республіки Білорусь показують відсутність проявів істотного антиамериканізму на масовому рівні. Так, у 2010 р. серед десяти основних питань у міжнародній сфері, які найбільше хвилювали білорусів – респонденти на перше місце винесли поширення тероризму (53 %), при цьому розширення НАТО опинилося на сьомому місці (12 %), а зовнішня політика США – на дев'ятому (10,5 %) [7].

В цілому, білоруський антиамериканізм не є таким вкоріненим у громадську думку, як це останнім часом спостерігається у Росії. За думкою В. Бобровича серйозного підґрунтя для цього у Білорусі не існує, бо вона не претендує на роль світового лідера, не отримувала значні обсяги американської допомоги та не має великого прошарку радикально

налаштованих інтелектуалів [1]. Тим не менш, як і у Росії, у сучасній Білорусі присутні як залишки «старого», так і прояви «нового» антиамериканізму. Та, попри насадження негативного іміджу США за роки правління А. Лукашенка, опитування громадської думки показують не таке вже й негативне сприйняття США.

Таким чином, кожна з країн, які розглядалися у даній статті, має свою специфіку антиамериканізму. Формування нових якостей цього феномену у пострадянський період було спричинено різними факторами – як внутрішніми, так і зовнішніми, комбінація яких і визначає особливості білоруського та російського антиамериканізму. Спільним для Білорусі та Росії країн є домінуюча роль радянських традицій, що є своєрідною спадщиною часів біполярного протистояння. Однак, слід відмітити і наявність нових рис, які є проявами загальносвітових тенденцій у розвитку сучасного антиамериканізму: активізація під час передвиборчих процесів та його маніпулятивний характер. Так, з одного боку, декларативні антиамериканські заяви, що використовуються політичними силами у кожній з держав, у першу чергу спрямовуються на власне населення з метою: активізувати електорат під час виборів, розтлумачити причини буксування реформ або пояснити невдачу зовнішню політику. З іншого боку, критика США стає своєрідною «родзинкою» державної політики на міжнародній арені, що є характерним для Росії та Білорусі.

Означена публікація є лише початком дослідження даної проблематики, яка потребує подальшого вивчення. Варто дослідити коливання громадської думки та виявлення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на посилення та послаблення антиамериканських поглядів у Білорусі та Росії, а також в інших пострадянських суспільствах.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобрович В. Антиамериканізм / Вячеслав Бобрович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmnby.eu/news/analytics/237.html>.
2. Исследования Социологического центра ООО «Зеркало – Инфо». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zerkalo-info.com>.
3. Лукашенко Александр. Обзор. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lenta.ru/lib/14159843/full.htm>.
4. Лукашенко А. Беларусь открыта для дружбы и сотрудничества. Выступление на пленарном заседании Саммита тысячелетия Организации Объединенных Наций 6 сентября 2000 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.by>.
5. Лукашенко А. Выступление на 60 – ой сессии Генеральной Ассамблеи ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.by/press/18712.html#doc>.
6. Обновление страны – путь к успеху и процветанию. Стенограмма послания Президента Александра Лукашенко белорусскому народу и Национальному собранию. [Електронний ресурс]. – БЕЛТА: Белорусское телеграфное агентство. – 2013. – 20 апреля. – Режим доступу: <http://www.belta.by>.
7. Общественное мнение о социально – политической ситуации в Республике Беларусь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.gov.by>.
8. «Основой официального патриотизма становится антиамериканізм» / Строкань С., Тренин Д. [Електронний ресурс] // Коммерсант. – №30 (5061). – 19.02.2013. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/2127333>.
9. Россия и США: мониторинг двусторонних отношений. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wciom.ru>.
10. Россия и страны мира. 2012: Статистический сборник. [Електронний ресурс]. –

Режим доступа: <https://sites.google.com/site/blagorussia/statistika/mirovaa-statistika-zakony-i-normativnye-akty/rossia-i-strany-mira-2012-statisticskij-sbornik-raspreделение-naselenia-po-voznrastnum-grupпам>. **11.** Россияне о внешней политике. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.levada.ru>. **12.** Соколов Б. Ресентимент и негативное отношение к США: динамика настроений российских элит и масс в 1993 – 2009 годах. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lcsr.hse.ru/news/80513333.html>. **13.** США и Евросоюз не будут политизировать вступление Беларуси в ВТО. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belta.by/ru/all_news/president/SShA-i-Evrosojuz-ne-budut-politizirovat-vstuplenie-Belarusi-v-VTO_i_631770.html. **14.** Шрайбман А. Беларусь строит замки на латиноамериканском песке / А. Шрайбман. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://naviny.by/rubrics/politic/2013/03/15/ic_articles_112_181140/. **15.** Belarus Sanctions. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/belarus.pdf>. **16.** Buckley M. Anti – Americanism in Russia / Mary Buckley // Anti – Americanism: History, Causes, Themes / Ed. by B. O'Connor. – Vol. 3. – Greenwood World Publishing, 2007. – P. 103 – 139. **17.** Bush G. W. Statement on Signing the Belarus Democracy Act of 2004. [Electronic resource]. The American Presidency Project – 2004. – October 20. – Mode of access: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=63543>. **18.** Chiozza G. Disaggregating Anti – Americanism: An Analysis of Individual Attitudes towards the United States / Chiozza G. // Anti – Americanisms in World Politics / Ed. by P. Katzenstein, R. Keohane. – Cornell University Press, 2007. – P. 93 – 126. **19.** Connor W. Anti – Americanism in Post – Communism Russia / W. Connor // Understanding Anti – Americanism: its origins and impact at home and abroad / Ed. by P. Hollander. – Chicago: Ivan Dee Publisher, 2004. – P. 214 – 235. **20.** Hollander P. Anti – Americanism: Irrational and Rational / Paul Hollander. – New Brunswick: Transaction Publishers, 1995. **21.** «I have no resources to be a dictator» – President Lukashenko to RT. [Electronic resource]. – Russia Today. – 2013. – 18 March. – Mode of access: <http://rt.com/news/lukashenko-dictator-europe-interview-395/>. **22.** Katzenstein P., Keohane R. Varieties of Anti – Americanism: A Framework for Analysis // Anti – Americanisms in World Politics / Ed. by P. Katzenstein, R. Keohane. – Cornell University Press, 2007. – P. 9 – 38. **23.** Opinion of the United States. Pew Research Global Attitudes Project. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.pewglobal.org>. **24.** Shiraev E., Zubok V. Anti – Americanism in Russia: From Stalin To Putin / E. Shiraev, V. Zubok. – Palgrave Macmillan, 2000. Иноземцева. – М. : Лорос, 2003. – 368 с.

УДК 477+492

Кривонос Р.А.

АВТОНОМНІСТЬ СФЕР СПІВПРАЦІ В УКРАЇНСЬКО – НІДЕРЛАНДСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Стаття присвячена аналізу українсько – нідерландських відносин та процесу розбудови співпраці між обома державами. Дослідження дозволяє твердити про значну автономність у розвитку окремих сфер нідерландсько – української співпраці.

Ключові слова: українсько – нідерландські відносини, міждержавна співпраця, політична співпраця, економічна співпраця.

Стаття посвячена аналізу українсько – нідерландських отношеній и процессу развития сотрудничества между обоими государствами.